

Private bekostiging van hoger onderwijs

Collegegeldverhoging en vervanging van basisbeurzen door rentedragende leningen leiden niet of nauwelijks tot veranderingen in de deelnemingspercentages aan het hoger onderwijs. Wel blijkt dat studenten afkomstig uit lagere-inkomensgroepen bij verhoging van de eigen bijdrage eerder afbaken dan studenten met meer bemiddelde ouders.

In de afgelopen twintig jaar is de deelname aan het hoger onderwijs in Nederland fors toegenomen. Momenteel volgt zo'n 40 procent van elk geboortecohort op enig tijdstip hoger onderwijs, en volgens de meest recente raming van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen zal het aantal studenten in het hoger onderwijs zeker tot het jaar 2002 blijven stijgen. Deze omvangrijke deelname drukt zwaar op de onderwijsbegroting. Het is dan ook niet voor niets dat geregeld maatregelen worden voorgesteld (en soms ook uitgevoerd), die beogen het beslag van de onderwijsuitgaven op de publieke middelen te reduceren. Deze maatregelen kunnen financieel en niet-financieel van aard zijn. Voorbeelden van niet-financiële maatregelen zijn de Harmonisatiewet en de tempobeurs die tot doel hebben studenten korter te laten studeren. Financiële maatregelen zijn vooral geliefd als ze een verschuiving van publieke naar private bekostiging behelzen.

In deze bijdrage bespreken we de invloed van twee van dergelijke maatregelen op de (samenstelling van de) deelname aan het hoger onderwijs. De maatregelen die we bespreken zijn een verhoging van het colleggeld en de omzetting van de basisbeurs in een rentedragende lening.

Het raamwerk voor onze analyse is het zogenoemde geïntegreerde consumptie-investeringsmodel dat is ontwikkeld door Kodde en Ritzen¹. In dat model worden de aantrekkelijke kanten van een model waarin onderwijs als gewoon consumptiegoed wordt gezien, gecombineerd met de notie van de 'human capital theory' dat het volgen van onderwijs te zien is als het doen van een investering. Meer precies gezegd, wordt in dit model de preferentiestructuur ontleend aan het consumptiemodel (onderwijs volgen is leuk) en de budgetrestrictie aan de 'human capital theory' (het volgen van onderwijs leidt tot een hoger loon).

Combinatie van beide noties leidt er toe dat de deelname aan het hoger onderwijs afhankelijk is van enerzijds het inkomen van de ouders en anderzijds van het verwachte toekomstige loon en het opgeofferde loon (dat is het loon dat de student derft door te studeren in plaats van te werken).

Deelnamekansen

In 1982 is in het kader van het toenmalige onderzoeksproject *De vraag naar hoger onderwijs* een vragenlijst voorgelegd aan eindexamenkandidaten uit het havo en vwo. Ten behoeve van het project *Verder studeren* zijn in 1991 wederom eindexamenkandidaten van deze schoolsoorten benaderd en ondervraagd. Door deze gegevensverzameling is het mogelijk om voor twee verschillende jaren dezelfde analyse te verrichten. Met behulp van het onderzoek kan de invloed van een aantal factoren op de vraag naar hoger onderwijs worden vastgesteld. In tabel 1 worden de resultaten van de logit-schattingen weergegeven².

Voor continue variabelen zijn de effecten zogenoemde quasi-elasticiteiten, dat wil zeggen zij geven de verandering van de deelnamekans als gevolg van een procent verandering in de verklarende variabele. Zo leidt blijkens tabel 1 in 1982 een toename van het toekomstige inkomen met 1 procent tot een toename van de deelnamekans met 0,186 procentpunt. De uitkomsten voor de dummy-variabelen representeren de

Tabel 1. Effecten van onafhankelijke variabelen op de deelnamekans aan hoger onderwijs

	1982	1991
Opgeofferd loon	-0,054 ^a	-0,002
Toekomstig loon	0,186 ^a	0,062 ^a
Ouderlijk inkomen	-0,001	0,004
Eindexamencijfer talen	0,019	-0,045
Eindexamencijfer wiskunde	0,227 ^a	0,118
Dummy vrouw=1 (man=0)	-0,5	0,0
Dummy vwo=1 (havo=0)	0,8	-4,0 ^a
Dummy opleiding vader laag	-0,5	-4,0 ^a
Dummy opleiding vader hoog	4,1	1,0
Dummy opleiding moeder laag	-2,7	1,2
Dummy opleiding moeder hoog	6,6	-0,9
Aantal waarnemingen	1706	744
Waarvan deelnemers	80,2%	93,1%

a. Significant op 5%-niveau.

1. D.A. Kodde en J.M.M. Ritzen, Integrating investment and consumption motives in a neoclassical model of demand for education, *Kyklos*, jg. 37, 1984, blz. 598-608.

2. De resultaten voor 1982 wijken af van de resultaten die in Kodde en Ritzen, op.cit., 1984, staan vermeld. De reden is dat deze auteurs hun onderzoekspopulatie beperkten tot de studenten die niet in aanmerking kwamen voor een beurs. Dit zou een betere schatting van het inkomenseffect opleveren. Wij vinden dit voordeel niet opwegen tegen de onvergelijkbaarheid die zou ontstaan met de resultaten voor 1991, waarin we dit onderscheid niet kunnen maken. Bovendien gaan Kodde en Ritzen naar onze mening voorbij aan het feit dat ook studenten die in 1982 niet in aanmerking kwamen voor een beurs uit hoofde van de studiefinanciering, impliciet een beurs ontvingen in de vorm van kinderbijslag en -aftrek. Zowel in de oorspronkelijke analyses van Kodde en Ritzen als in onze eigen berekeningen zijn havo-leerlingen die kiezen voor vwo of mbo, meegenomen.

verandering van de deelnamekans als de dummy de waarde 1 in plaats van de waarde 0 aanneemt. Zo hebben bij voorbeeld eindexamenkandidaten vwo in 1991 4% minder kans om door te stromen dan eindexamenkandidaten havo.

Wat opvalt aan de resultaten in tabel 1 is dat:

- tussen 1982 en 1991 de invloed van financiële variabelen (opgeofferd loon en toekomstig loon) afneemt;
- er in 1991 geen significante invloed op de deelnamekans is van het eindexamencijfer voor wiskunde;
- de invloed van de sociale achtergrond (afgemeten aan de opleiding van de vader) tussen 1982 en 1991 lijkt te zijn toegenomen;
- in 1991 de deelname onder vwo-ers kleiner is dan onder havo-ers, terwijl dat in 1982 niet het geval was.

Het collegegeld

De hoogte van het collegegeld is voor iedereen in de onderzoekspopulatie gelijk. In een ingenieus artikel heeft Kodde laten zien dat er toch een mogelijkheid bestaat om het effect van een verandering van het collegegeld te bepalen³.

Kern van zijn redenering is dat een verandering van het collegegeld kan worden nagebootst door veranderingen van het opgeofferde loon en het ouderlijk inkomen. Op basis van deze nabootsing komt Kodde tot de conclusie dat in 1982 een verhoging van het collegegeld van 1.200 gulden naar 1.800 gulden per jaar zou leiden tot een afname van de deelname met een half procentpunt. Dit betekent dat de vraag naar hoger onderwijs zeer inelastisch is met betrekking tot de hoogte van het collegegeld. Als we dezelfde analyse uitvoeren op het gegevensbestand van 1991 wordt de conclusie nog pregnanter. De niet significante effecten van het opgeofferde loon en het ouderlijke inkomen leiden tot de gevolgtrekking dat de vraag naar hoger onderwijs volkomen inelastisch is.

Het beurzenstelsel

Momenteel ontvangen studenten een basisbeurs. Dit systeem van basisbeurzen betekent in feite dat er over de levensduur van mensen beschouwd, een overheveling plaatsvindt van gemiddelde belastingbetalers naar hoger opgeleiden. Aanmerkelijk is dat deze overheveling een deniverend effect heeft aangezien

Tabel 2. Simulatie van de effecten van een systeem van rentedragende leningen; deelnamepercentages naar hoogte van het ouderlijk inkomen

	Ouderlijk inkomen per maand (in guldens)						
	allen	<1500	1500-2500	2500-3500	3500-4500	4500-5500	>5500
Huidige deelname	93,1	91,3	92,8	92,9	93,5	93,6	93,4
Na 200 gulden reductie	92,1	87,1	91,7	91,9	92,5	92,8	92,4
Na 400 gulden reductie	90,7	85,6	90,0	90,6	91,0	91,8	91,1
Aantal waarnemingen	744	22	111	168	151	85	170

hoger opgeleiden gemiddeld gezien een bovengemiddeld inkomen hebben. Dit lijkt een goed argument om de basisbeurs af te schaffen en te vervangen door een systeem van rentedragende leningen. Onder de veronderstelling dat alle studenten het beschikbaar gestelde bedrag ook daadwerkelijk gaan lenen, komt de overgang van basisbeurs naar rentedragende lening overeen met een verlaging van het toekomstige inkomen. Immers, tijdens de studie verdient er niets, maar na de studie moet geld worden terugbetaald.

We kunnen deze wijziging in het beurzenstelsel met het model simuleren door van elke student het toekomstige inkomen met een vast bedrag te verlagen. We hebben simulaties uitgevoerd voor bedragen van 200 en 400 gulden per maand. Bovendien hebben we de effecten afzonderlijk bekeken voor studenten afkomstig uit verschillende categorieën van ouderlijk inkomen. De resultaten staan in tabel 2.

Deze resultaten zijn opmerkelijk. Door de invoering van een systeem van leningen loopt de deelname terug van 93,1% naar, afhankelijk van de equivalente inkomensreductie, 92,1% of 90,7%. Dit zijn geringe effecten. Als we echter kijken naar de deelnamepercentages voor verschillende groepen van het ouderlijk inkomen, dan blijkt dat de deelname bij studenten uit lagere inkomensgroepen sneller afneemt dan bij studenten uit hogere inkomensgroepen. Terwijl er momenteel (' huidige deelname') geen significante verschillen bestaan tussen de deelnamekansen van studenten uit verschillende inkomensgroepen, is dat 'na 200 gulden reductie' en 'na 400 gulden reductie' wel het geval.

Dit resultaat wordt veroorzaakt door het feit dat het door studenten verwachte inkomen toeneemt met de hoogte van het ouderlijk inkomen. Absoluut gezien is de reductie van het ouderlijke inkomen voor alle stu-

denten gelijk, in relatieve termen is de inkomensdaling voor studenten uit lagere inkomensgroepen echter groter.

De belangrijke beleidsconclusie die hieruit volgt, is naar ons idee dat de omzetting van een basisbeurssysteem in een leningensysteem gepaard dient te gaan met speciale maatregelen ten behoeve van studenten uit lagere inkomensgroepen⁴. Of deze maatregelen financieel van aard dienen te zijn staat nog niet vast. Als blijkt dat de lagere inkomenspercepties van deze studenten onterecht zijn, kan worden volstaan met extra voorlichting over de voordelen van studeren.

Hessel Oosterbeek Dinand Webbink

Beide auteurs zijn verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. Dit artikel maakt deel uit van het onderzoeksproject *Verder studeren*, dat in opdracht van het Ministerie van Onderwijs wordt uitgevoerd door de SEO, de SCO en de vakgroep micro-economie, alle van de Universiteit van Amsterdam. Wij zijn F. de Vijlder erkentelijk voor zijn waardevolle opmerkingen.

3. D.A. Kodde, On estimating the impact of tuition on the demand for education from cross-sections, *Economics Letters*, jg. 18, 1985, blz. 293-296.

4. Deze bevindingen komen overeen met onderzoeksresultaten uit de VS, waarin ook een grotere gevoeligheid voor financiële maatregelen bij lagere inkomensgroepen wordt gerapporteerd; zie: E. St. John, Price response in enrollment decisions: an analysis of the high school and beyond Sophomore cohort, *Research in Higher Education*, jg. 31, 1990, blz. 161-176 en J.B. Schwartz, Student financial aid and the college enrollment decision: the effects of public and private grants and interest subsidies, *Economics of Education Review*, jg. 4, 1985, blz. 129-144.